

Kansliapäällikkö muistelee Sivistys-Suomen tekijänä

Osmo Lampinen

Jaakko Numminen: *Sivistys-Suomen synty 1-2*. Edita, Helsinki 2021.

Jaakko Nummisen muistelmia on odotettu pitkään. Nyt 92-vuotias opetusministeriön aiempi kansliapäällikkö on julkaissut sivistys-Suomen synnystä kaksi 500-sivuista järkälettä. Ensimmäinen käsittelee autenttisesti koulutuspolitiikkaa ja toinen kulttuuripolitiikkaa Suomen rakentaessa hyvinvointivaltiota 1960-luvulta 2000-luvulle.

Jaakko Numminen vaikutti poikkeuksellisen koulutuksen uudistumisen aikana. Suomeen luotiin parissa vuosikymmenessä peruskoulu, laajennettiin yliopistolaitosta, toteutettiin keskiasteen uudistus, ja luotiin opintotukijärjestelmä. Viimeisin merkittävä uudistus oli ammattikorkeakoulujen perustaminen.

Pienestä postikonttorin kokoisesta virastosta opetusministeriö kasvoi monisatapäiseksi kokonaisuudeksi. Ylioppilaskasvatustalon kasvatusta suuren joukon uusia virka-

miehiä, jotka kävelivät Senaatintorin yli yliopistolta valtioneuvoston linnasta. Monista kehittyi Nummisen mukaan vuosien myötä taitavia virkamiehiä ja koulun uudistajia.

Valta kouluasioissa oli vielä 60-luvulla kouluhallituksella. Tärkeitä vaikuttajia olivat varhainen peruskoulun kannattaja, pääjohtaja *Reino Oittinen* ja haastajanaan kansakoulumies, kouluneuvos *Alfred Salmela*. Uudet tehtävät siirsivät päätösvaltaa opetusministeriölle. Ilman Jaakko Nummisen henkilökohtaista panosta siirtymä tuskin olisi ollut niin voimakas.

Jaakko Numminen ehti palvella 1973 alkaen lähes kolmeakymmentä ministeriä. Mukana olivat keskeiset poliittiset ryhmät ja persoonat. Yhdessä ääripäässä olivat *Johannes Virolaisen*, *Paavo Väyrysen*, *Reino Oittisen* ja *Jussi Saukkosen* kaltaiset yleispoliitikot. Toisessa ääripäässä olivat Nummisen erityisiksi koulutuspolitiikoiksi nimeämät ministerit: *Cristoffer Taxell*, *Jaakko Itälä* ja *Kalevi Kivistö*. Eräänlaista kurioositeettiä edustavat kulttuuriministerit *Jouko Tyyri*, *Pentti Holappa* tai *Arvo Salo*.

Kansliapäällikkö Numminen joutui tasapainoilemaan monien ministereiden välillä. Helppoa se ei aina liene ollut. Numminen joutui seuraamaan sivusta, kun ministerit *Riitta Uosukainen* ja *Tytti Isohökkanen-Asunmaa* riitelivät keskenään, edes yhteistä neuvotteluhuonetta ei tahtonut löytyä. Vaikeita tilanteita tuli myös *Johannes Virolaisen*, sekä *Ulf Sundqvistin* ja *Jaakko Itä-*

län kanssa. Kukin kompuroidi vuorollaan korkeakoulujen hallintomallin kanssa. Tyytymättömät ylioppilaat mellakoivat kaduilla mies- ja ääni-periaatteen puolesta.

Hämmästyttävää on Nummisen mielestä, ettei Suomen puolueissa ole poliitikkoja, jotka erikoistuisivat johonkin yhteiskuntapolitiikan alueeseen, kuten koulutus- ja kulttuurikysymyksiin. Lähes kaikki haluavat olla yleispoliitikkoja, joilla on mielipide asiaan kuin asiaan.

Jaakko Numminen arvostaa kirjassaan ministeriönsä virkamiehiä. He ovat kauttaaltaan työhönsä sitoutuneita ja ministeriölle lojaaleja, poissa julkisuudesta. Harvat kuten *Kalervo Siikala* tai *Jukka Sarjala* tulivat aikanaan suurelle yleisölle tutuiksi. Jaakko Numminen muurehtii, kuinka monet erinomaiset virkamiehet katoavat byrokratian koneistoon. Esimerkiksi Suomen EU:n valmisteluun kanavoitui todella osaavia virkamiehiä ja – naisia.

Jaakko Numminen suhtautuu epäillen viime vuosikymmenten pyrkimykseen korvata asiantuntijoita esimerkiksi poliittisilla valtiosihteerillä. Tämä katkaisi luontevan yhteyden valmistelevan virkamiehen ja ministerin välillä. Seurauksena oli uusien virkamiesten asiantuntijuuden tason aleneminen ja varttuneempien virkamiesten työmotivaation aleneminen.

Nummisen kirja piirtää kuvan itsestään puuhakkaana miehenä, jonka mielenkiinto ulottuu laajasti koulutuksen lisäksi kulttuurin ja tieteen eri aloille. Lukemattomat

uudistukset, komiteat ja työryhmät puoltavat tätä käsitystä. Kouluasioiden ohella Nummisella oli aikaa historiahankkeille, kulttuuri-instituutioiden perustamiselle ympäri Eurooppaa tai paikallisradioiden perustamiselle. Kansliapäällikön energiaa söivät esimerkiksi vaativat hallintotehtävät, kuten Kansallisopperan hallintoneuvoston puheenjohtajuus.

Nummisen aikainen kulttuuri- ja koulutuspolitiikka oli vastausta ajankohdan kiireisiin kehitystarpeisiin. Voi kysyä missä määrin se oli ohjelmallista ja suunnitelmallista? Näiltä osin vastaus on arvoituksellinen. Tekstissä viitataan ministeriössä valmisteltuun kansalliseen sivistysstrategiaan, mutta sen kehittäjä jää kirjassa kesken.

Jaakko Numminen oli Suomen hallintohistoriassa poikkeuksellinen hahmo. Muita hänen kaltaisiaan ei ole, eikä todennäköisesti tule. ■

Osmo Lampinen

Oheisjuttu, tapauskertomus kansliapäällikön työstä

Turun Kirjamesujen haastattelussa Numminen mainitsi mieleenpainuvimmaksi muistokseen Itä-Suomen yliopiston perustamisen. Yliopistosta kilpailivat 1960-luvun alussa Lappeenranta, Kuopio, Joensuu, Savonlinna ja Mikkeli. Nummisen johtama delegaatio vieraili kaikilla paikkakunnilla. Kuopiossa kaupunginjohtaja varasi palolaitoksen pelastusveneeseen, jolla palomestarin johdolla kierrettiin kaunista Neulaniemeä ja ihailtiin kimaltelevaa Kallavettä.

Vielä kekseliäämpiä oltiin Lappeenrannassa. Professori Martti J Mustakallio ohjasi Nummisen suunnittelupäällikkö Väinö Paavilaisen kylpylähuoneeseen, jossa oli kaksi vanhanaikaista jaloilla seisovaa kylpyammetta. Paavilainen asetettiin toiseen ja Numminen toiseen. Mustakallio otti jakkaran, istahti herrojen väliin, asetti toisen kätensä Paavilaisen vatsalle toisen Nummisen ja ryhtyi rauhallisesti selostamaan Lappeenrannan etuja sijoituspaikkakuntana. Oli pakko rauhoittua kuuntelemaan laajahkoa selostusta.

Kuten tunnettua lopulta kilpailussa päädyttiin hajauttamaan yliopisto yhden kaupungin sijaan Lappeenrantaan, Kuopioon ja Joensuuun. ■

Kari Kuoppala

Osmo Lampinen in memoriam

Yllä oleva kirja-arvio Jaakko Nummisen muistelmista jäi Osmo Lampisen viimeiseksi kirjalliseksi tuotokseksi. Osmo toimitti käsikirjoituksen sähköpostiini maaliskuun puolivälin alla. Kuu-kautta myöhemmin sain Osmon ystävältä tiedon, että Osmo on menehtynyt vaikean sairauden murtaamana. Kirja-arvion julkaisemisella haluamme osaltaan kunnioittaa Osmon muistoa ja arvostaa hänen merkittävää uraansa suomalaisena korkeakoulupolitiikan vaikuttajana.

Osmon ura on eri vaiheissaan aina kiertynyt opetusministeriöön. Hän on toiminut kuitenkin myös monissa muissa organisaatiois-

sa kuten OECD:n sihteeristössä, työsuojeluhallituksessa ja ammattikorkeakoulussa. Ammattikorkeakoulun rehtorina toimiminen on siinä mielessä merkittävää, että Osmo Lampista on tituleerattu myös ammattikorkeakoulujen isäksi. Opetusministeriön opetusneuvoksena hänen tärkein tehtävänsä oli toimia keskeisessä asemassa ammattikorkeakouluja luotaessa ja perustettaessa. Työskentely OECD:ssä ja osallistuminen kansainväliseen korkeakoulututkimukseen lukuisissa konferensseissa teki Osmon korkeakoulujärjestelmien monipuolisen asiantuntijan, jolla oli merkittävä asema ammattikorkeakoulujärjestelmää synnyttäessä. Korkeakoulututkimuksen konferensseista itsellänikin ovat ensimmäiset kohtaamiset Osmon kanssa. Osmo teki myös merkittävän kirjallisen uran, joka painottui luonnollisesti korkeakoulukysymyksiin, mutta sisälsi myös muita aihepiirejä, kuten Osmo Soininvaaran kanssa kirjoitettu Suomi 1980 luvulla, Pehmeän kehityksen tie.

Osmo Lampinen oli Edistyksellisen tiedeliiton kunniajäsen. Hän oli myös yksi edeltäjäni Tiedepolitiikka-lehden päätoimittajana vuosina 1992–1998. Päätoimittajuutensa jälkeen Osmo on myös ollut lehden toimituskunnan jäsen kuolemaansa saakka. Tämän lisäksi Osmo on Edistyksellisen tiedeliiton hallituksen jäsen vuosina 2001–2008.

Osmon ystävältä sain myös tietää, että Osmo aikoi toimia vaalitoimitsijana tulevissa kunnallissa vaaleissa ja hänelle oli lähetetty keskusvaalilautakunnasta tieto vaalilautakunnan puheenjohtajaksi. Tämä kirje ei sitten Osmoa enää tavoittanut. Jäämme kaipaamaan hänen nallekarhumaista persoonaansa. ■